

**ГЕОГРАФІЧНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЕКСПОРТУ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР
ВПЛИВУ НА ВАЛОВИЙ ДОХІД ВІД ЇХ ЗВИЧАЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У даній статті автор аналізує вплив такого фактора, як географічна диверсифікація експортної діяльності українських підприємств у кризовий період, на їх доходність. За результатами аналізу автор робить висновок про надзвичайно важливість стабільних економічних відносин між підприємствами в період кризи.

Ключові слова: обсяги експорту, валовий дохід від експорту, географічна диверсифікація експорту, фактор впливу на доходність.

M. CHUBAR
Khmelnyskyi National University**GEOGRAPHICAL DIVERSIFICATION OF EXPORTS OF ENTERPRISES
AS THE INFLUENCE FACTOR ON THEIR BUSINESS OPERATIONS GROSS INCOME**

Abstract – In this article the author analyzes the influence of such a factor as the geographical diversification of exporting activity of the Ukrainian enterprises during crisis on their income.

The author makes an extended comparison of the data concerning the exports of goods and services of two enterprises both located within the Podilskyi economic region in Ukraine. The data includes, in particular, gross income from business operations, gross income from exporting activity, gross income from business operations on the local market etc. for the 5-year period (2008–2012).

The author then makes a conclusion about the extraordinary importance of the long-term, stable and reliable business relations between contractors at the times of crisis, based on the results of the conducted analysis.

Keywords: exports amount, exports gross income, exports geographical diversification, income influence factors.

Постановка проблеми. В нестабільному економічному середовищі підприємствам, що стратегічно орієнтовані на обслуговування клієнтів на зарубіжних ринках, надзвичайно важливо визначити ті фактори, що дозволять зберегти та розвинути експортний потенціал підприємства. Одним з таких факторів є географічна диверсифікація експорту продукції та послуг таких підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дане дослідження базується на даних звітності підприємств Подільського економічного регіону, що впроваджують різні експортно-збутові стратегії, за 2008–2012 рр. У статті використано елементи «стандартної» (тобто надзвичайно широко застосовуваної у економічному аналізі) методики аналізу рядів динаміки, що наведена, зокрема у праці «Економічний аналіз» Болюха М. А. та Бурчевського В. З. [1, с. 71–73].

Метою статті є визначення впливу імплементації експорто-орієнтованими підприємствами (на прикладі підприємств з виробництва верхнього одягу Подільського економічного регіону) різноманітних стратегій диверсифікації експорту на доходність цих підприємств.

Основна частина дослідження. Негативний вплив світової економічної кризи та її наслідків на попит на продукцію підприємства серед основних споживачів (іноземних юридичних осіб-підприємств з пошиття та продажу одягу, домів моди тощо), з високою вірогідністю значно посилюється не тільки через зниження попиту на верхній одяг з боку кінцевих зарубіжних споживачів продукції галузі, а й через диспропорції на самому ринку верхнього одягу

В умовах катастрофічної нестачі вільних коштів у вітчизняних підприємств на інвестування їх у власний розвиток, співпраця з іноземними фірмами за схемами переробки їх давальницької сировини стає чи не єдиним відносно прибутковим бізнес-напрямом для 90 % вітчизняних підприємств з виробництва одягу [2; 3, с. 75; 4; 5, с. 166].

Географічна диверсифікація експорту, а точніше, збільшення кількості контрактів на переробку давальницької сировини з іноземними фірмами з різних країн допомагає вітчизняним виробникам верхнього одягу отримувати мінімально допустиму для виживання підприємства норму прибутку або мінімізувати збитки, і тому є надзвичайно важливим фактором впливу не тільки на доходність, але й на існування підприємства. У даній статті розглянуто вплив різних стратегій диверсифікації експорту на доходність наступних підприємств з виробництва верхнього одягу Подільського економічного регіону: ПАТ «Володарка» (м. Вінниця, Вінницька обл.), виробниче об'єднання ПрАТ «Хмельницьклегпром» (м. Хмельницький, Хмельницька обл.), ПАТ «Лілея» (м. Хмільник, Вінницька обл.).

ПАТ «Володарка» здійснює економічну діяльність за наступними напрямками (за КВЕД-2010): 14.13 «Виробництво іншого верхнього одягу», 46.42 «Оптова торгівля одягом і взуттям» (підприємство не здійснює торгівлю взуттям – авт.), 47.71 «Роздрібна торгівля одягом у спеціалізованих магазинах» [6]. Підприємство володіє наступними брендами: «Сапо Carisma», «Silvius» та «Володарка». Продукція підприємства: чоловічі костюми, куртки, пальта, плащі, жилети, сорочки, краватки; жіночі пальта, жакети та брюки [7].

Обсяги експорту підприємства, з врахуванням географічної диверсифікації, за період 2008–2012 рр. наступні (табл. 1):

Обсяг та географічна структура експортних операцій ПАТ «Володарка» за період 2008–2012 рр.*

Роки	Обсяг експорту по країнах, тис. грн.							Усього за рік
	Німеччина	Франція	Угорщина	Словаччина	Польща	Румунія	Росія	
2008	30452,64	136,41	–	2557,61	784,33	–	170,51	34101,5
2009	41450,78	–	–	–	802,82	–	–	42253,6
2010	40017,81	–	466,8	–	1485,28	466,8	–	42436,7
2011	45612,96	2144,2	–	–	974,64	–	–	48731,8
2012	34082,35	–	–	–	1345,36	9417,49	–	44845,2
Роки	Частка країн в загальному обсязі експорту, %							Усього за рік
	Німеччина	Франція	Угорщина	Словаччина	Польща	Румунія	Росія	
2008	89,3	0,4	–	7,5	2,3	–	0,5	100
2009	98,1	–	–	–	1,9	–	–	100
2010	94,3	–	1,1	–	3,5	1,1	–	100
2011	93,6	4,4	–	–	2	–	–	100
2012	76	–	–	–	3	21	–	100

* Розраховано з використанням даних [8]

Визначимо ступінь орієнтованості збутової діяльності підприємства на зовнішні ринки. Для цього визначимо, яка частка реалізованої продукції підприємства по роках за період 2008–2012 рр. припадає на експорт (табл. 2):

Таблиця 2

Експорто-орієнтованість збутової діяльності ПАТ «Володарка», 2008–2012 рр.

Роки \ Ринки	Продукції реалізовано на всіх ринках, тис. грн.	Продукції реалізовано на внутрішньому ринку, тис. грн.	Продукції експортовано, тис. грн.	Частка експорту в обсягах збуту, %
2008	38785,8	4684,3	34101,5	87,9
2009	45112,5	2858,9	42253,6	93,7
2010	45192,1	2775,4	42436,7	93,9
2011	51072,5	2340,7	48731,8	95,4
2012	45885,7	1040,5	44845,2	97,7
Усього за 5 років	226048,6	13699,8	212368,8	середнє значення за період: 93,9

* Розраховано з використанням даних [8]

Максимальна диверсифікація експорту відбулась у 2008 р. – тоді підприємство співпрацювало з партнерами із 5 країн, мінімальна диверсифікація припала на перший-другий кризові роки – підприємство експортувало продукцію всього до 2 країн.

Пік показника валового доходу від експорту продукції підприємства припав на 2011 р. і становив 48731,8 тис. грн, найбільший спад обсягів експорту відбувся 2008 р. – тоді експорт продукції ПАТ «Володарка» становив усього 34101,5 тис. грн.

Найбільшу частку продукції підприємство впродовж всіх років періоду виробляло для німецьких контрагентів – від 98,1 % (41450,78 тис. грн) в 2009 р. до 76 % (34082,35) в 2012 р. Невеликими, але стабільними частками експортного постачання продукції підприємства характеризується Польща – від продукції загальною вартістю 1485,28 тис. грн в 2010 р. до 784,33 тис. грн в 2008 р. Необхідно відмітити сплеск зростання експорту до Румунії в 2012 р. (9417,49 тис. грн, або 21 % від загальної вартості експорту).

Можливо помітити, що найбільш стабільні ринки збуту продукції (Німеччина та Польща) забезпечили найбільшу частку доходності підприємства за досліджуваний період. Оцінити стабільність та довготривалість плідної співпраці підприємства з румунськими партнерами не видається можливим в межах обраного періоду дослідження.

Виробниче об'єднання ПрАТ «Хмельницьклегпром» здійснює економічну діяльність за наступними видами (КВЕД-2010): 14.13 «Виробництво іншого верхнього одягу», 14.12 «Виробництво робочого одягу», 46.42 «Оптова торгівля одягом і взуттям». «Хмельницьклегпром» володіє двома власними брендами: «Jozefine» (жіночий одяг – плащі, спідниці, спідниці-брюки, брюки та бриджі), «VK Style» (чоловічий одяг – пальта, напівпальта, накидки та ін.). До складу виробничого об'єднання також входять Летичівська (Хмельницька обл., смт. Летичів,) та Волочиська (Хмельницька обл., м. Волочиськ) швейні фабрики [9–13].

Якщо розглянути обсяги експортування продукції ПрАТ «Хмельницьклегпром» враховуючи географічну диверсифікацію, за період 2008–2012 рр., отримаємо наступні результати (табл. 3):

**Обсяг та географічна структура експортних операцій
ПрАТ «Хмельницьклегпром» за період 2008–2012 рр.***

Роки	Обсяг експорту по країнах, тис. грн.			
	Німеччина	Австрія	Румунія	Усього за рік
2008	2121,3	–	–	2121,3
2009	3380,4	–	–	3380,4
2010	428,76	–	1000,44	1429,2
2011	–	364,9	754,7	1119,6
2012	–	282,6	–	282,6
Роки	Частка країн в загальному обсязі експорту, %			
	Німеччина	Австрія	Румунія	Усього за рік
2008	100	–	–	100
2009	100	–	–	100
2010	30	–	70	100
2011	32,6	–	67,4	100
2012	–	100	–	100

* Розраховано на основі даних [14]

Наступний крок – дізнатись ступінь орієнтованості ПрАТ «Хмельницьклегпром» щодо збуту продукції на зарубіжних ринках (табл. 4):

Таблиця 4

Експорто-орієнтованість збутової діяльності ПрАТ «Хмельницьклегпром», 2008–2012 рр.

Роки \ Ринки	Продукції реалізовано на всіх ринках, тис. грн.	Продукції реалізовано на внутрішньому ринку, тис. грн.	Продукції експортовано, тис. грн.	Частка експорту в обсягах збуту, %
2008	2357	235,7	2121,3	0,9
2009	3756	375,6	3380,4	0,9
2010	1588	158,8	1429,2	0,9
2011	1244	124,4	1119,6	0,9
2012	314	31,4	282,6	0,9
Усього за 5 років	9259	925,9	8333,1	середнє значення за період: 0,9

* Розраховано з використанням даних річних аудиторських звітів ПрАТ «Хмельницьклегпром» за період 2008–2012 рр. (не викладені у відкритому доступі) [15]

Можна вважати, що з 2008 по 2012 рр. підприємство поступово втрачало попередньо досягнуту позицію на внутрішньому та зовнішньому ринках. Якщо в 2009 рр. було досягнуто найвищого показника як по обсягу експортування (3380,4 тис. грн), так і по обсягу реалізованої на внутрішньому ринку (375,6 тис. грн), то протягом 2012 р. підприємство демонструє ледве не десятикратне зменшення показника реалізованої продукції за рік (282,6 тис. грн – дохід від збуту продукції на експорт та всього 31,4 тис. грн – від збуту на український ринок).

Динаміка розвитку експортної діяльності підприємства побіжно свідчить про те, що у 2010 р. воно змінює основний цільовий ринок – розриваються контракти (або значно зменшується обсяг поставок по них – з 2121,3 тис. грн у 2008 р. до 428,76 тис. грн у 2010 р.) з контрагентами із Німеччини, натомість зміцнюються стосунки із австрійськими (282,6 тис. грн у 2012 р.) та, особливо, румунськими партнерами (1000,44 тис. грн у 2010 р.). Максимальна диверсифікація експортної діяльності припадає на 2010–2011 рр., проте зміна (певно, вимушена) ринків та фірм збуту не йде підприємству на користь.

ПАТ «Лілея» (Хмельницька швейна фабрика) здійснює основну економічну діяльність за наступними видами (КВЕД-2010): 14.13 «Виробництво іншого верхнього одягу». Система власних брендів нерозвинена.

Обсяги експортування продукції ПАТ «Лілея», з врахуванням географічної диверсифікації експорту, за період 2008–2012 рр. наступні (табл. 5):

ПАТ «Лілея» відрізняється від попередніх підприємств експортною географічною моноспрямованістю (в межах однієї країни). Для того, щоб оцінити важливість та вплив експортування на господарську діяльність підприємства, що реалізовує стратегію концентрації на одному цільовому ринку збуту, визначаємо ступінь експортної орієнтованості збуту підприємства (табл. 6):

Обсяг та географічна структура експортних операцій ПАТ «Лілея» за період 2008–2012 рр.*

Роки	Обсяг експорту по країнах, тис. грн.	
	Німеччина	Усього за рік
2008	7511,24	7511,24
2009	11114,6	11114,6
2010	11951,71	11951,71
2011	12174,31	12174,31
2012	11379,94	11379,94
Роки	Частка країн в загальному обсязі експорту, %	
	Німеччина	Усього за рік
2008	100	100
2009	100	100
2010	100	100
2011	100	100
2012	100	100

* Розраховано на основі даних звітності ПАТ «Лілея» за 2008-2012 рр. – звіт про фінансові результати, тексти аудиторських звітів), джерело: [16].

Таблиця 6

Експорто-орієнтованість збутової діяльності ПАТ «Лілея», 2008–2012 рр.

Роки	Ринки	Продукції реалізовано на всіх ринках, тис. грн.	Продукції реалізовано на внутрішньому ринку, тис. грн.	Продукції експортовано, тис. грн.	Частка експорту в обсягах збуту, %
2008		8734	1222,8	7511,2	86
2009		12659	1544,4	11114,6	87,8
2010		13817	1865,3	11951,7	86,5
2011		13679	1504,7	12174,3	89
2012		12478	1098,1	11379,9	91,2
Усього за 5 років		61367	7235,2	54131,8	середнє значення за період: 88,1

* Розраховано з використанням даних звітності ПАТ «Лілея» за період 2008–2012 рр. [16].

Результати аналізу збутової діяльності ПАТ «Лілея» дають змогу охарактеризувати особливості динаміки даної діяльності за період 2008-2012 рр. Відзначимо, що на відміну від ПрАТ «Хмельницьклегпром», ПАТ «Лілея» поступово збільшувало обсяги збуту продукції на зовнішньому (з 7511,24 тис. грн у 2008 р. до 11379,94 тис. грн у 2012 р.) ринку, нарощувало власну експортну орієнтованість, збільшуючи частку експорту в обсягах реалізованої продукції (з 86 % у 2008 р. до 91,2 % у 2012 р.)

Найвищого показника валового доходу від реалізації продукції підприємство досягло в 2010 р. (13817 тис. грн), найвищого показника валового доходу від експорту продукції – у 2011 р. (12174,3 тис. грн).

За досліджуваній період підприємство виконувало контракти з переробки давальницької сировини лише для одних і тих самих контрагентів з Німеччини. На нашу думку, саме заздалегідь напрацьовані, довготривалі, плідні ділові відносини, які мали результатом гарну репутацію ПАТ «Лілея» як надійного, якісного, недорогого аутсорсингового підприємства з пошиву одягу серед згаданих німецьких партнерів, і забезпечили підприємству зростання валового доходу від реалізації продукції в кризовий та посткризовий періоди.

Висновки. Отже, результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що найкращим варіантом взаємодії з іноземними контрагентами для вітчизняних підприємств є напрацювання довготривалих, плідних ділових стосунків з ними. Найменш сприятливий же для підприємства сценарій експортної діяльності – спроби у період економічної рецесії розривати контракти з перевіреними покупцями та формувати нову клієнтську базу. З високою вірогідністю стратегія «стале клієнтське ядро (перевірені, давні клієнти) + постійний пошук нових клієнтів» забезпечить підприємствам усталення чи зростання доходів від експортної діяльності.

Література

1. Економічний аналіз : навч. посібник / [М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.] ; за ред. М. Г. Чумаченка. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с. – ISBN 966-574-416-X
2. Плотніченко І.Б. Сучасний стан та перспективи розвитку швейної промисловості України / І.Б. Плотніченко // Вісник національного університету «Львівська політехніка» (Менеджмент та підприємництво

в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку). – 2012. – № 739. – С. 109–114.

3. Гавришук Т. Б. Аналіз експортно-імпоротної діяльності підприємств легкої промисловості України / Т. Б. Гавришук // Збірник матеріалів конференції [“Badania naukowe. Teoria i praktyka” (Наукові дослідження. Теорія та практика)], Вроцлав, 29.08.2012–31.08.2012. Секція 25 (Економічні науки), підсекція 13 (Економіка галузей господарства). – С. 70–78. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf%208/sb8_4_18_.pdf

4. Зроблено в Україні, але не для українців // День. – 18.08.2009. – № 144 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tk-textile.com.ua/Kompany_about/Press/index.php?ELEMENT_ID=38287

5. Бездітко Ю. М. Оцінка стану функціонування підприємств у галузі легкої промисловості Херсонської області / Ю. М. Бездітко, Г. О. Земська // Проблеми легкої і текстильної промисловості України. – 2010. – № 1 (16). – С. 166–170.

6. ПАТ «Володарка». Основні відомості про емітента [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/13114/50/templ>

7. Інтернет-магазин ПАТ «Володарка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.volodarka.com/ru/filter/>

8. Річні аудиторські звіти ПАТ «Володарка» за період 2008–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/participant/05502381>

9. ПрАТ «Летичівська швейна фабрика». Основні відомості про емітента [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/teestr/?kod=30801049&fid=>

10. Сайт виробничого об'єднання ПрАТ «Хмельницьклегпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmlegprom.com/>

11. Дочірнє підприємство «Володимирська швейна фабрика». Основні відомості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://b2btoday.com.ua/id/4153562>

12. Сервіс визначення кодів видів економічної діяльності за КВЕД-2005 та КВЕД-2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kved.ukrstat.gov.ua/>

13. Інформація про продукцію ПрАТ «Хмельницьклегпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hmelnicklegprom.business-guide.com.ua/>

14. Звітність ПрАТ «Хмельницьклегпром» за 2008–2012 рр. (звіт про експорт (імпорт) послуг, звіт про фінансові результати, рахунок 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»)

15. Річні аудиторські звіти ПрАТ «Хмельницьклегпром» за період 2008–2012 рр.

16. Звітність ПАТ «Лілея» за 2008–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/participant/00308637>

References

1. Ekonomichniy analiz: Navch. posibnyk / M. A. Boliukh, V. Z. Burchevskiy, M. I. Horbatok ta in.; Za red. akad. NANU, prof. M. H. Chumachenka. – Vyd. 2-he, pererob. i dop. – K.: KNEU, 2003. – 556 s. – ISBN 966-574-416-Kh

2. Plotnichenko I.B. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku shveinoi promyslovosti Ukrainy / I. B. Plotnichenko // Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» (Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku), 2012. – # 739. – S. 109–114.

3. Havryshchuk T. B. Analiz eksportno-importnoi diialnosti pidpriemstv lehkoï promyslovosti Ukrainy / T. B. Havryshchuk // Zbirnyk materialiv konferentsii Badania naukowe. Teoria i praktyka (Naukovi doslidzhennia. Teoriia ta praktyka), Vroslav, 29.08.2012–31.08.2012. – Sektsiia 25 (Ekonomichni nauky), pidseksiia 13 (Ekonomika haluzei hospodarstva). – S. 70–78. – [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf%208/sb8_4_18_.pdf

4. Zrobлено v Ukraini, ale ne dlia ukrainsiv / Hazeta «Den», 18.08.2009. – # 144. – [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : http://www.tk-textile.com.ua/Kompany_about/Press/index.php?ELEMENT_ID=38287

5. Bezditko Yu. M., Zemsk H. O. Otsinka stanu funktsionuvannia pidpriemstv u haluzi lehkoï promyslovosti Khersonskoi oblasti / Yu. M. Bezditko, H. O. Zemsk // Problemy lehkoï i tekstylnoi promyslovosti Ukrainy, 2010. – # 1 (16). – S. 166–170.

6. PAT «Volodarka» / Osnovni vidomosti pro emitenta / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/13114/50/templ>

7. Internet-mahazyn PAT «Volodarka» / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://www.volodarka.com/ru/filter/>

8. Richni audytorski zvity PAT «Volodarka» za period 2008-2012 rr. – [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://smida.gov.ua/db/participant/05502381>

9. PrAT «Letychivska shveina fabryka» / Osnovni vidomosti pro emitenta / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://smida.gov.ua/teestr/?kod=30801049&fid=>

10. Sait vyrobnychoho obiednannia PrAT «Khmelnysklegprom» / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://www.kmlegprom.com/>

11. Dochirnє pidpriemstvo «Volochoyska shveina fabryka» / Osnovni vidomosti / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://b2btoday.com.ua/id/4153562>

12. Servis vyznachennia kodiv vydiv ekonomichnoi diialnosti za KVED-2005 ta KVED-2010 / Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://kved.ukrstat.gov.ua/>

13. Informatsiia pro produktsiiu PrAT «Khmelnysklegprom» / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://hmelnicklegprom.business-guide.com.ua/>

14. Zvitnist PrAT «Khmelnysklegprom» za 2008-2012 rr. (zvit pro eksport (import) posluh, zvit pro finansovi rezultaty, rakhunok 362 «Rozrakhunky z inozemnymy pokupsiamy»)

15. Richni audytorski zvity PrAT «Khmelnysklegprom» za period 2008-2012 rr.

16. Zvitnist PAT «Lileia» za 2008-2012 rr. / [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : <http://smida.gov.ua/db/participant/00308637>

Рецензія/Peer review : 30.7.2013 р. Надрукована/Printed : 20.8.2013 р.

Рецензент: д. е. н., проф., зав. кафедри міжнародних економічних відносин Хмельницького національного університету Нижник В.М.